

6. SINIF TÜRKÇE DERS KİTABINDAKİ DİNLEME ETKİNLİKLERİNİN KELİME ÖĞRETİM YÖNTEMLERİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Mehmet FİDAN*

Öz

Türkçe Dersi Öğretim Programı incelendiğinde her temada bir dinleme metninin yer aldığı görülmektedir. Bu metinler aracılığıyla öğrencilere etkili dinleme becerisi kazandırılmaya çalışılmaktadır. Çünkü dinlemenin hem bireysel gelişime hem de sosyal etkileşime etkisi bulunmaktadır. İlk kazanılan dil becerisi olan dinleme, diğer dil becerilerinin de temelini oluşturmaktadır. Bu sebeple bireylerin zihinsel süreçlerinin şekillenmesinde onların kullandıkları dinleme yöntemleri önemli konumda bulunmaktadır. Dinleme etkinliklerinde yazılı bir metnin bulunmaması kelime öğretimi açısından ek yöntemlerin kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Not alma, sözlük oluşturma, eşleştirme, bağlamdan yararlanarak anlamı tahmin etme, oyunlaştırma, kompozisyon yazma bu yöntemlerden en çok tercih edilenleridir. Bu araştırmada nitel yöntemlerden doküman incelemesi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda bulunan dinleme etkinliklerinin Türkçe Dersi Programıyla uyumlu şekilde olduğu ve bu etkinliklerde bağlamdan yararlanarak kelimenin anlamını tahmin etmenin en çok kullanılan yöntem olduğu görülmüştür. Ayrıca not alma yönteminin, eşleştirme yapmanın, kompozisyon yazmanın da dinleme etkinliklerinde kelime öğrenme yöntemi olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dinleme becerisi, kelime öğretimi, sözcük varlığı.

EXAMINATION of LISTENING ACTIVITIES in GRADE 6th TURKISH LESSON BOOK in TERMS of VOCABULARY LEARNING METHODS

Abstract

When the Turkish Lesson Curriculum is examined, it is seen that a listening text is included in every theme. Through these texts, students are encouraged to gain effective listening skills. Because listening has an effect on both individual development and social interaction. Listening, which is the first language skills, forms the basis of other skills. For this reason, listening methods used in shaping the mental processes of individuals are important. The lack of a written text in listening activities necessitates the use of additional methods in terms of vocabulary instruction. Taking notes, creating a dictionary, matching, guessing meaning by using context, dramatization, writing compositions are the most preferred methods. In this research, document analysis was used among qualitative research methods. As a result of the research, it was seen that the listening method used in the 6th Grade Turkish Lesson book was the most widely used method to predict the meaning of the word in accordance with the Turkish

* Dr. Öğr. Üyesi, Aksaray Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, fidanm3838@gmail.com, Orcid id: 0000-0002-9347-2992

6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Dinleme Etkinliklerinin Kelime Öğretim Yöntemleri Bakımından İncelenmesi

Course Program. In addition, it was used the method of note taking, matching and writing of compositions in listening activities.

Key Words: Listening skills, vocabulary teaching methods, vocabulary.

1. GİRİŞ

Dil becerileri konusunda yetkinlik, eğitim - öğretim programlarının öğrencilere kazandırmaya çalıştığı en temel hedeflerden biri olarak görülmektedir. Ana dili eğitimi olarak isimlendirilen bu eğitsel süreç çok boyutlu bir yapıda bulunmaktadır. Bireylere Türkçeyi etkili kullanabilmeyi öğretebilmek, onlara dil sevgisini ve dil bilincini kazandırabilmek 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nda yer almaktadır. Bu kanunun 10. maddesinde "Millî birlik ve bütünlüğün temel unsurlarından biri olarak Türk dilinin, eğitimin her kademesinde, özellikleri bozulmadan ve aşırılığa kaçılmadan öğretilmesine önem verilir; çağdaş eğitim ve bilim dili halinde zenginleşmesine çalışılır ve bu maksatla Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ile işbirliği yapılarak Millî Eğitim Bakanlığınca gereken tedbirler alınır." (1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu:5103) ifadeleri bulunmaktadır. Burada da görüldüğü üzere Türk dili, millî birlik ve beraberliği sağlayan en temel öğelerden biri olarak nitelendirilmektedir. Bu sebeple Türk dilinin bilimsel, sanatsal faaliyetlerle zenginleştirilmesi ve korunması amaçlanmaktadır. Elbette toplumsal dil bilincinin sağlanmasında okullar etkili konumda yer alır. Özellikle bir dil ve kültür dersi olması sebebiyle Türkçe derslerine, öğrencilerde dil bilinci oluşturma yönünden önemli sorumluluk düşmektedir.

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2018 yılında yayınlanan Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda Türkçe dersine ait kazanımlar dört başlık altında toplanmıştır (MEB, 2018). Bunlar dinleme/izleme, konuşma, okuma ve yazmadır. Diğer programlardan farklı olarak bu programda kazanımlarda sadeleşmeye gidildiği görülmektedir. Ayrıca dil bilgisine müstakil bir alan ayrılmayıp bu kazanımın diğer dil becerisi alanlarıyla bütünleşik bir yapıda olması tercih edilmiştir. Bu durumun sebebinin dil bilgisi konularını soyutluktan kurtarabilmek ve dinleme, konuşma, okuma, yazma alanlarından faydalanarak dil bilgisini gerçek hayatla uyumlu hale getirebilmek olduğu söylenebilir. Bu öğretim stratejisinin özellikle dil bilgisi konularına karşı önyargılı olan öğrencileri olumlu yönde etkileyeceği düşünülmektedir.

1.1. Dinleme Becerisi

Bireylerin gelişimsel özellikleri incelendiğinde ilk kazanılan dil becerisinin dinleme olduğu görülür. Dinleme becerisinin anne karnında başladığını savunan bazı araştırmacılar olmakla birlikte, bu beceride asıl önemli olanın dinlenenleri anlamlandırma davranışı olduğunu ifade eden araştırmacılar bulunmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak Cüceloğlu (2010:343) "Çocuk, doğduğundan 6 saat sonra hipokampusta, o örtük bellekte anlam verme sistemini geliştirmeye başlıyor ve değerler de anlam verme sisteminin bir parçası olarak daha korteks gelişmeden önce duygusal yaşamla birlikte gelişmeye başlıyor." diyerek, dinleme - anlamlandırma ilişkisinin başladığı döneme dikkat çeker. İlerleyen dönemde bebeğin sesleri tanınması,

bunları görsellerle ilişkilendirmesi, zihninde sözcük hazinesi oluşturması onun dinleme becerilerinin gelişim evreleri olarak tanımlanabilir. Ancak bu becerinin akademik anlamda gelişim gösterdiği yerlerin okullar olduğu görülmektedir. Okullarda verilen dil eğitimleri vasıtasıyla dinleme, okuma, yazma, konuşma alanlarında bireylerin yetkin olmaları amaçlanmaktadır.

Dinleme, dil becerileri arasında ilk kazanılan edinimdir. Sağlıklı bireylerde dil becerilerinin kazanımı birbiri üzerine temellenerek şekillenir. Nitekim işitme yönünden sorunları olan bireylerde konuşma bozukluklarının görülmesi de bu birbiriyle ilişkili sistemin sonucudur. Çünkü bütün dil becerileri beyin odaklı olarak çalışmaktadır. Beynin hâlâ bir sır niteliğinde bulunan ve çözülmeyi bekleyen çok boyutlu yapısı, bireylerin anlama ve anlatma kabiliyetlerini doğrudan etkilemekte ve bireyleri kontrol altına alabilmektedir. Nitekim beyin fonksiyonlarını doğrudan etkileyen inme (felç) hastalığını geçiren bireylerin yaklaşık %50'sinin konuşma bozukluğuna uğradıkları da görülmektedir (Memiş ve Tülek, 2004:53-54). Aynı olumsuz durum diğer dil becerilerinde (okuma, yazma, dinleme) de kendini gösterebilmektedir. Bu nedenle eğitim-öğretim ortamlarında da bireylerin bilişsel yapıları ile yeterliliklerinin iyi analiz edilmesi ve bu yönde planlamaların yapılması gerekmektedir. Çünkü her beceri bir bilişsel şema etrafında şekillenmektedir. Çifçi (2001:176) dinleme etkinliklerinde kullanılan anahtar kelimelerin öğrenci tarafından bilinmesinin ve metnin öğrencinin ilgisini çekecek boyutta olmasının önemine değinir. Çifçi (2001:176) bu sebeple dinleme etkinliklerinin tasarlanmasında öğrenci ilgi ve ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması gerektiğini vurgular.

Dinleme becerisinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar sadece ana dili eğitimi alanında değil yabancı dil eğitimine yönelik araştırmaların da merkezinde bulunur. Çünkü bireylerin öğrenmelerinde dış uyaranlar olan görsel ve işitsel ögeler önemli konumdadır. İşitsel ögelerin algılanmasında ise bireylerin dinleme ve izleme yeterliliği göz ardı edilmez boyuttur. Bu yöndeki araştırmalarında Winke, Gass ve Sydorenko (2010:82) etkinliklerde teknolojik gelişmeler doğrultusunda alt yazıların kullanımının etkili olabileceğini belirtmektedir. Richards (2005:91) dinleme etkinliklerinde öğretmenlerin yalnızca metne bağlı kalmamaları gerektiğini vurgulamaktadır. Bu durum dinleme etkinliklerinde kalıcı öğrenmeler açısından çok boyutluluğun sağlanmasını gerektirmektedir. Dinleme becerisi bir akademik yetkinlik olmasının yanında sosyal yaşamda da etkisini göstermektedir. Bu açıdan "bir söyle on dinle" (TDK, 2019) gibi atasözlerinde olduğu gibi etkili dinleme becerisi sağlıklı iletişim kurmanın ön şartlarından biri olarak görülmektedir. Bu konunun günlük yaşamdaki boyutuna Gilbert'ın (2004) araştırması örnek olarak gösterilebilir. Gilbert (2004:447) hemşire hasta arasındaki iletişimin etkili bir dinleme becerisinin geliştirilmesi ile daha olumlu biçimde şekillenebileceğini belirtir.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda yer alan dinleme etkinliklerinde kullanılan kelime öğretim yöntemleri ve stratejilerinin

6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Dinleme Etkinliklerinin Kelime Öğretim Yöntemleri Bakımından İncelenmesi

değerlendirilmesidir. Okur ve Dağtaş'ın (2014) araştırması bu konudaki çalışmaların yetersiz olduğu yönündedir. Okur ve Dağtaş (2014:66) araştırmalarında Türkçe Dersi Öğretim Programı'na yönelik kelime öğretimi açısından yapılan incelemelerin yeterli olmadığını tespit etmişlerdir. Araştırmacılar bu yönde yapılacak olan çalışmaların alana katkı sağlayacağını belirtmektedirler.

Bireylerin dili kullanma becerileri onların sözcük hazineleri ile doğrudan ilgilidir. Çünkü bireyin kelime hazinesi ne kadar geniş olursa, birey kendisini o oranda güçlü şekilde ifade edebilmektedir. Ayrıca Güneş (2013:2) "kelimelerin gücünün sadece dil ve iletişim alanında değil diğer alanlarda da kendini göstermekte" olduğunu belirtir. Güneş'e (2013:2) göre "Çok kelime bilme bireyin düşünme, anlama, sorun çözme, öğrenme, duygusal ve sosyal becerileri geliştirme gibi yönlerini etkilemektedir." Bu durum kelime öğretim yöntemlerinin önemini göstermektedir. Öğrencilere kelime öğretiminde, hangi hususların göz önünde bulundurulacağına dair çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bazı görüşler gündelik ihtiyaçlara, bazı görüşler mesleğe yönelik, bazı görüşler ise ilgi alanları doğrultusunda kelimelerin öğretilmesi gerektiğini savunmaktadır (Güneş, 2013: 2-3). Sıralanan görüşlerin genel olarak gerçek yaşamla ilgili olduğu görülmektedir. Bu sebeple okullardaki kelime öğretimi, söz varlığı etkinliklerinin üzerinde dikkatle durulması gerekmektedir.

Okulların önemli amaçları arasında eğitimde fırsat eşitliğini sağlanabilmek de yer alır. Çünkü öğrenciler ailelerin ve sosyal ortamların etkisinde kalmaktadır. Bu sosyal ortamlar ve aileler, öğrencilerin sözcük hazinelerinin gelişimini de dolaylı yönden etkilemektedir. Konuyla ilgili olarak yapılan araştırmanın sonuçları bu durumu açıklaması yönünden önemlidir. Hart ve Risley'in (2003, akt. Güneş, 2013:13) araştırmalarına göre öğrenim düzeyi düşük olan ailelerdeki çocuklar bir yılda ortalama 3,2 milyon kelime işitirlerken, öğrenim düzeyi yüksek olan ailelerin çocuklarında bu sayı 11,2 milyona kadar çıkabilmektedir. Ayrıca Hart ve Risley (2003:6) çocukların kelime hazinelerinde yer alan sözcüklerin %86-%98 oranında anne-babalarının kelime hazinelerindeki sözcükler ile benzer olduğunu belirtmektedir. Bu sayılar sosyal çevrenin ve ailenin durumunun öğrencinin dil yetisine etkisini göstermesi açısından önem taşımaktadır. Elbette öğrenmede tek etken sosyal çevre değildir. Keleş ve Çepni (2006: 74-79) öğrenmeyi etkileyen faktörleri şu şekilde sıralar: "Bellek, örüntüleme, dikkat, çevre, duygular, motivasyon, beslenme/su, uyku." Bu durum bütün öğrenme alanlarında olduğu gibi kelime öğrenmede de birçok öğenin öğrencinin zihinsel süreçlerini doğrudan ve dolaylı olarak etkilediğini göstermektedir.

Güneş (2013:18-22) kelime öğretim tekniklerini *Kelimelerin Gücü ve Zihinsel Sözlük* isimli çalışmasında açıklamaktadır. Araştırmacı, yeni kelimelerin anlam ipuçları, ses ipuçları, dil bilgisi ipuçları, söz dizimi ipuçları ile öğrenildiğini belirtmektedir. Araştırmacı, öğrencilerin kelimelerin anlamını keşfederken bütünleştirme, işlevsel kullanma, tekrarlama yaptıklarını belirtir. Ayrıca Güneş (2013:18-22) kelimelerin anlamını metinden bulmayı ve kavram haritası oluşturmayı da kelime öğretim tekniği olarak sıralar.

Kelimeleri tanıma, çeşitli bilişsel süreçleri içerisinde barındırmaktadır. Bireyler kelimeleri görsel, işitsel ve zihinsel sözlükleri vasıtasıyla tanımaktadır. Burada en etkili

kelime tanıma yönteminin zihinsel sözlük olduğu görülür. Çünkü öğrenciler daha üst bilişsel becerileri kullanarak kodladıkları kelimeleri, bu sözcük tanıma yöntemi vasıtasıyla gündelik yaşamda kullanılabilir şekle dönüştürebilme imkânına kavuşmaktadırlar (Güneş, 2013:1-24).

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Veri Kaynağı

Araştırmanın amacı 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda bulunan dinleme etkinliklerinin kelime öğretim yöntemleri bakımından incelenmesidir. Bu amaçla araştırmanın veri kaynağı olarak 2018 yılından itibaren okutulmaya başlanan Eksen Yayınları tarafından yayınlanan 6. Sınıf Ortaokul Türkçe Ders Kitabı seçilmiştir. İncelenen bu kitapta sekiz tema yer almaktadır. Bu temalar *Erdemler, Doğa ve Evren, Millî Kültürümüz, Millî Mücadele ve Atatürk, Vatandaşlık, Sağlık ve Spor, Sanat, Bilim ve Teknoloji* şeklinde sıralanmaktadır. Her temada üç okuma etkinliği ve bir dinleme / izleme etkinliği bulunmaktadır. Bu etkinliklerinde yer alan dinleme metinleri şiir, hikâye, roman gibi çeşitli edebi türdeki kitaplardan alınan bölümlerden oluşmaktadır. Ayrıca bu dinleme etkinliklerindeki ilgili becerilerin öğrencilere kazandırılması amacıyla tasarlanan kelime öğretim yöntemlerine, söz varlığı başlığı altında yer verilmiştir. Bu durum etkinliklerin değerlendirilmesinde araştırmacının konuya bütüncül yaklaşmasına katkı sağlamıştır.

2.2. Verilerin Analizi

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. "Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar." (Şimşek, Yıldırım, 2008:187). Şimşek ve Yıldırım (2008:191), bu araştırmanın da veri kaynağı olan ders kitaplarının araştırmacıya düzenli, nitelikli veriler sunduğunu belirtir ve bu durumun araştırmanın geçerliğini, güvenilirliğini arttırabileceğini ifade eder.

Araştırma sırasında söz varlığı etkinliklerindeki kelime öğretim yöntem ve stratejilerinin değerlendirilmesinde MEB'in Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndan yararlanılmıştır. Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki 6. sınıflara yönelik söz varlığı kazanımlarını ve öğretim yöntemlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

"Bağlamdan yararlanarak bilmediği kelime ve kelime gruplarının anlamını tahmin eder.

a) Öğrencilerin tahmin ettikleri kelime ve kelime gruplarını öğrenmek için sözlük, atasözleri ve deyimler sözlüğü vb. araçları kullanmaları sağlanır.

b) Öğrencinin öğrendiği kelime ve kelime gruplarından sözlük oluşturması teşvik edilir." (MEB, 2018: 41)

Yapılan bu çalışmada, söz varlığı etkinliklerinin değerlendirilmesinde öğretmen ve öğrenci rolleri göz önünde bulundurulmuştur. Bu rollerin belirlenmesinde Koç (2006)'un yapılandırmacı sınıflarda öğretmen ve öğrenci rollerine yönelik araştırmasının sonuçlarından faydalanılmıştır. Koç (2006: 63), "yapılandırmacı öğretmenlerin bilgiyi aktarmak yerine, öğrencilerin kendi bilgi yapılarını

6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Dinleme Etkinliklerinin Kelime Öğretim Yöntemleri Bakımından İncelenmesi

oluşturmalarına olanak yarattıklarını”, öğrencilerin “kendi öğrenmelerinde sorumluluk sahibi olmalarına ve arkadaşlarıyla etkili bir işbirliği kurmalarına yardımcı olduklarını” tespit eder. Koç (2006:63), bu doğrultuda öğrencilerin de “bilgiyi analiz eden ve sorgulayan, kısacası kendi kendine öğrenen bireyler” olduğunu belirtir. Ayrıca etkinliklerin incelenmesi aşamasında yorumların desteklenmesi amacıyla, dinleme becerileri ve kelime öğretim yöntemleri alanındaki bazı araştırma sonuçlarına yer verilmiş ve bu yönde önerilerde de bulunulmuştur.

3. BULGULAR

6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nın ilk teması olan *Erdemler*'de yer alan dinleme metni, türü şiir olan *Adsız Çeşme*'dir. Bu şiir vasıtasıyla öğrencilere karşılık beklemeden iyilik yapma davranışının önemi kavratılmaya çalışılmaktadır. Bu kavrama sürecinin gerçekleşmesinde konunun kelime ve kavram hazinesinin öğrenciler tarafından bilinmesinin etkisi yadsınamaz boyutta bulunmaktadır. İlgili konudaki söz varlığı etkinlikleri incelendiğinde öğrencilerden not alarak dinleme stratejisini kullanmaları beklenmektedir. Etkinlikteki kelime öğrenme stratejisi aracılığıyla öğrencilerden kelimelerin anlamlarını sözlükten bulmaları ve bu kelimelerle ilgili cümle kurmaları istenilmektedir. Yaman (2010:738) kelime öğretiminde sözlük kullanmanın öğrencinin anlama daha fazla odaklanmasına imkân sağladığını belirtir. Bu uygulamanın öğrenilenlerin kalıcı olması açısından sadece o dersle sınırlı olmaması gerekir. Araştırmalar, öğrencinin yeni kelimeleri günlük yaşamında ne kadar fazla kullanabiliyorsa o derece iyi öğrendiğini göstermektedir (Karatay, 2007:150). Bu durum da yeni öğrenilen kelimelerin daha iyi hatırlanmasını sağlamaktadır. Bu nedenle öğretmenlerin kitaplardaki dinleme etkinliklerini, ek yöntem ve tekniklerle desteklemesi gerekmektedir.

Milli Kültürümüz temasının son konusu, *Bayrak* isimli dinleme metnidir. Bu metnin içeriği incelediğinde Arif Nihat Asya'nın *Bayrak* şiirine yer verildiği görülmektedir. *Bayrak* şiiri vasıtasıyla öğrencilerde millî duyguların harekete geçirilmesi amaçlanmaktadır. Bu etkinlikte öğrencilerden konuyu not alma stratejisi doğrultusunda dinlemeleri istenilmektedir. Not alma stratejisi vasıtasıyla öğrenciler dinleme etkinliklerinde konuya daha iyi odaklanmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak Gücüyeter (2009:165) de dinleme etkinliklerinde not almanın öğrencilerin dikkatlerine olumlu yönde katkı yapacağını belirtir. Ayrıca bu strateji yoluyla öğrencilerde not alma alışkanlığının geliştirilmesi de amaçlanmaktadır. Etkinlikte öğrencilerden bilmedikleri kelimeleri not almaları, daha sonra bu kelimelerin anlamlarını öğrenip cümle içerisinde kullanmaları istenilmektedir. Ancak bu etkinlikteki yönergede öğrencilere bilmediği kelimelerin anlamını nasıl bulabileceklerine yönelik bir ifade bulunmamaktadır. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (MEB, 2019:44) geçen "Bağlamdan hareketle bilmediği kelime ve kelime gruplarının anlamını tahmin eder." ifadesinde de görüldüğü üzere öğrencilerin bilmediği kelimelerin anlamını bağlamdan yola çıkarak bulmaları, onların zihinsel süreçlerini harekete geçirdiği için öğrenilenlerin hafızada daha kalıcı olmasına yardımcı olmaktadır. Bu sebeple öğrencilerin kelimeleri nasıl bulacaklarına dair ifadelerin bulunmadığı etkinliklerde,

öğretmenin o ders için en uygun stratejiyi seçmesi, dersin kazanımlarına ulaşma konusunda olumlu katkı sağlayacaktır.

Milli Mücadele ve Atatürk temasının dinleme metni olan *Ankara Türk Odası'nın* türü anıdır. Bu metnin dinleme etkinliğinde öğrencilerden seçici dinleme yöntemini ve not alarak dinleme yöntemini kullanmaları istenilmektedir. Ceran (2015:209) bu yöntemin uygulanmasının öğrencinin akademik başarısını artıracığını belirtir. Ayrıca bu etkinlikte not alma stratejisine de yer verilmesi öğrencilerin dikkat süzgecinden geçirdikleri ifadeleri hatırlamalarına imkân sağlamaktadır. Bu konunun söz varlığı etkinlikleri incelendiğinde boşluk doldurma, eşleştirme ve cümle kurmaya yer verildiği görülmektedir. İlk olarak öğrencilerden dinledikleri *Ankara Türk Odası* başlıklı metinde geçen ifadelerle yönelik boşluk doldurma etkinliğini yapmaları istenilmektedir. Bu etkinlik ile boşluklara gelebilecek en uygun ifadenin öğrencinin zihin süzgecinden geçirilerek bulunması amaçlanmaktadır. Bu etkinliğin öğrencinin dikkatini konuya vermesi şartıyla onları düşünmeye, yorum yapmaya sevk etmesi nedeniyle kelime öğretiminde etkili olduğu düşünülmektedir. Ayrıca etkinlikte kelimelerin anlamları verilip bu anlamlarla sözcüklerin eşleştirilmesi istenilmiştir. Bir önceki etkinlikte bağlamdan yararlanarak kelimelerin anlamını bulan öğrenciler, bu eşleştirme etkinliği ve sonrasındaki cümle kurma etkinliği vasıtasıyla öğrendiklerinin kalıcı olmasına yardımcı olmaktadır.

Çocuk Dünyası temasının dinleme metninin adı *Şehirlerde Yaşayan Çocukların Oyun İhtiyacı*'dir. Bu metnin türünün şiir olduğu görülmektedir. İlgili etkinlikte öğrencilerden empatik dinleme yöntemini kullanarak dinleme yapmaları istenilmektedir. Kurudayıoğlu ve Kana'nın (2013:255) araştırma sonuçlarına göre empatik dinleme en önemli dinleme türleri arasında ilk sıralarda yer almaktadır. İlgili konunun söz varlığı etkinliği incelendiğinde kelimelerin anlamlı harf bütünlüğü içinde verilmeyip karışık şekilde verildiği görülmektedir. Öğrencilerden verilen ipuçları doğrultusunda bu kelimeleri bulmaları istenilmektedir. İpuçlarının eş anlamlılık ve anlamın açıklanması biçiminde verilmesi öğrencinin kelimeyi bulurken, kelimenin anlamını da öğrenmesine yardımcı olmaktadır. Kelime öğretiminin bu şekilde oyunlaştırılması hem öğrencinin konuya yönelik ilgisini artıracaktır hem de anlamın doğrudan verilmeyip öğrenciyi düşünmeye yöneltmesinden dolayı kalıcı öğrenmelere katkı sağlayacaktır.

Birey ve Toplum temasının türü hikâye olan dinleme metninin başlığı *Sihirli Pasta*'dir. Öğrencilerden empatik dinleme yapmalarının istendiği bu metnin dinleme etkinliğinde hem duygusal zekânın hem de bilişsel zekânın aktif olması öngörülmektedir. Kavcar'a (1985) göre öğrenme ortamlarında çoklu duyuların harekete geçirilmesi kalıcı öğrenmeler açısından önem taşımaktadır. Bu sebeple dersleri yaşantı haline getiren dramatize etme, en etkili öğretim yöntemlerinden biridir (Kavcar, 1985: 40). Bunun yanı sıra kelime öğretiminde, kavramların günlük yaşamla ilişkili olması etkinliklerden istenilen verimin alınması açısından önemlidir. Nitekim Güneş (2013:628) sorun çözme, karar alma, kavramsallaştırma gibi bilişsel becerilerin geliştirilmesinde metinlerin günlük hayatla ilişkili olmasının etkinliklerde tercih edilen

6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Dinleme Etkinliklerinin Kelime Öğretim Yöntemleri Bakımından İncelenmesi

bir yöntem olduğunu belirtir. Çünkü öğrenilen kelimelerin gerçek yaşamla uyumluluğu onların zihinde kalıcılığını etkileyebilmektedir. Bu amaçla ilgili etkinlikte, anlatılanların öğrenciler tarafından gruplara ayrılarak canlandırılması istenilmektedir. Etkinlik sonunda en başarılı grubun oylama ile belirlenecek olması gruplardaki üyelerin motivasyonunu olumlu yönde etkileyebilecek niteliktedir. Bu metnin söz varlığı bölümünde öğrencilerden yeni öğrendikleri kelimeler ile ilgili kısa bir kompozisyon yazmaları istenilmektedir. Bu türden yazma etkinlikleri kelime öğretiminde kalıcı öğrenmeler açısından önemlidir.

İletişim temasının dinleme metni, türü makale olan *Bilgilenirken Medya*'dır. Güvenli bilgiye nasıl erişilebileceğinin, erişilen bilgilerin güvenli olup olmadığının nasıl anlaşılacağına öğrenciye kavratılması amacıyla tasarlanan bu metnin dinleme etkinliğinde, öğrencilerden metni not olarak dinlemeleri istenilmektedir. Metnin söz varlığı etkinliğinde önemli bir kelime öğrenme yöntemi olan metnin bağlamından yola çıkarak kelimenin anlamının tahmin edilmesi yer almaktadır. Öğrencilere metni ikinci kere dinleyecekleri söylenip bu sırada onlardan önceden not aldıkları kelimelerin anlamlarını tahmin etmeleri istenilmektedir. Daha sonra öğrencilere tahminlerine yönelik, sözlükten bakarak sağlama yapmaları önerilmektedir. Öğrencinin bu süreçte vereceği cevaplarla sözlük anlamlarının uyumlu olması onları olumlu yönde güdüleyecektir. Ayrıca kelimelerin yanlış tahmin edilmesi durumunda da kelimenin sözlük anlamının kontrol edileceğinden dolayı yanlış öğrenmelerin de önüne geçilebilecektir.

Doğa ve Evren temasının dinleme metninde Jack London'ın *Beyaz Diş* isimli romanından alınan bir bölüme yer verilmiştir. Tahmin ederek dinleme ve not alarak dinleme yönteminin kullanıldığı bu etkinlik vasıtasıyla öğrencilerde hayvan sevgisi konusunda farkındalık oluşturulmaya çalışılmaktadır. Öğrenciyi düşünmeye, yorum yapmaya, tartışmaya yönlendiren bu yöntem vasıtasıyla öğrencinin metne yönelik ilgisinin artırılması amaçlanmaktadır. Etkinlikte ayrıca öğrencilerden bilmediği kelimelerin anlamlarını sözlükten yardım alarak bulmaları istenmektedir. Kelime öğrenme etkinliklerinde kullanılan bu türden ek uygulamalar yeni öğrenilen kelimelerin öğrencilerin zihninde daha kalıcı olmasına yardımcı olmaktadır.

Bilim ve Teknoloji temasının dinleme metni, *Bilimsel Araştırma Yaparken Nelere Dikkat Etmeliyiz?* başlıklı bir makaledir. Bu etkinlikte öğrencilerden not alarak dinleme yöntemini kullanmaları istenilmektedir. İlgili etkinlikte öğrencilere bilmedikleri kelimeleri bulmaları için bağlamdan yararlanarak kelimelerin anlamını tahmin etme yöntemini kullanmaları önerilmektedir. Bu sayede öğrencilerin zihinsel süreçlerini harekete geçirmeleri ve kalıcı öğrenmelerin sağlanması amaçlanmaktadır.

4. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda dinleme/izleme etkinliği olarak tasarlanan bu becerilerin kazanımında kullanılan bilgi aktarım yöntemi önemli konumda bulunmaktadır. Dinleme etkinliklerinde konunun aktarımı sadece işitsel öğeler vasıtasıyla olabileceği gibi hem görsel hem de işitsel öğelerin bir arada sunulması şeklinde de olabilmektedir. İki konu aktarım şeklinin de kendine özgü kazanımları

bulunmaktadır. Ancak hem görsel hem de işitsel öğeleri içeren izleme yönteminin öğrencilerin çoklu duyularına hitap edebilmesinden dolayı öğrenilenlerin daha kalıcı olmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Nitekim incelenen bu kitapta, dinleme metinlerine ek olarak izleme metinlerine de yer verilmiştir.

6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda bulunan dinleme etkinlikleri kelime öğretim yöntemleri açısından incelendiğinde, genelde *bağlamdan hareketle kelimenin anlamını tahmin etme, kelimenin anlamını sözlükten bulma, kelime ile anlamı eşleştirme, boşluk doldurma, harfleri karışık verilen sözcükleri düzenleme* yöntemlerinin kullanıldığı görülmüştür. Dinleme etkinliklerinde öğrencilerin kitaplarında yazılı bir metnin olmaması, dinlenenlerin öğrencilerin hafızasında kalıcı olabilmesi için ek tekniklerin kullanılmasını zorunlu hale getirmektedir. Aksi takdirde bu tür etkinliklerdeki kelimelerin öğrenciler tarafından somutlaştırılması güç olabilir. Bu durum öğrenmeyi olumsuz yönde etkileyecektir. Nitekim Epçayan (2013:343) da bireylerin iletişim becerilerinin gelişmesinde önemli konumda bulunan dinlemenin, etkinlik temelli çalışmalarla olumlu yönde ilerleyeceğini ifade etmektedir.

6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda kelimelerin kavratılması söz varlığı etkinlikleri aracılığıyla yapılmaktadır. Bu sebeple söz varlığı etkinliklerinde kullanılan yöntem ve tekniklerin amaca uygunluğunun, niteliğinin tespit edilmesi gerekmektedir. Çünkü bu metinlerin dinleme türünde olması, öğrencilerin burada kullanacağı dinleme stratejilerinin önemini artırmaktadır. Öncelikli olarak öğrencilerin metinlere uygun şekilde dinleme stratejilerini kullanması gerekmektedir. Öğretmenin "İyi bir dinleyici nasıl olmalıdır?" sorusu bağlamında yapacağı uygulamalar, öğrencilere bu yönde deneyim kazandıracak ve öğrencilerin dinleme stratejilerini amaçlarına uygun şekilde kullanmalarına yardımcı olacaktır.

Araştırma sürecinde incelenen bu kitaptaki dinleme etkinliklerinin genelinde öğrenciye sözlük kullanmanın teşvik edildiği görülmektedir. Sözlük kullanmak elbette kelime öğretiminde önemli bir yöntemdir. Bu duruma ek olarak kelime öğretiminde anlamı doğrudan vermek yerine öğrenciyi düşünmeye, fikir üretmeye ve araştırmaya sevk etmek, onların bilimsel araştırma yöntemlerini öğrenmelerine ve geliştirmelerine katkıda bulunabilir.

Kelime öğretimde öğrenilenleri gündelik hayata aktarabilme becerisi önemli bir konumda bulunmaktadır. Bu durum tekrarlar aracılığıyla kelimelerin zihne daha kalıcı biçimde yerleşmesini sağlamaktadır. Ders kitabındaki etkinliklerin bu doğrultuda yani gerçek hayata aktarılacak şekilde uyarlanması öğrenciler açısından kalıcı öğrenmelerin sağlanmasına yardımcı olacaktır. Bu amaçla derslerde rol yapma, tiyatro, örnek olay canlandırma gibi oyunlara yer verilmesi kelimelerin kullanımı açısından öğrenciye fayda sağlayacaktır. Bu oyunlarla öğrenci, rol - kelime ilişkisi kurarak kelime kavram haritası oluşturabilecektir. Bu konuyla ilgili olarak Göçer (2009:1047) araştırmasında yeni öğrenilen kelimelerle ilgili sözlük defteri oluşturmanın, hazırlıklı, hazırlıksız konuşma yapmanın, oyunlaştırma yapmanın öğrenilenlerin kalıcı olmasında etkili olduğunu belirtir. Ayrıca yazma etkinlikleri de kelimelerin kalıcı öğrenilmesinde etkili bir yöntemdir. Yeni öğrenilen kelimelerle ilgili akrostiş şiir

6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Dinleme Etkinliklerinin Kelime Öğretim Yöntemleri Bakımından İncelenmesi

yazma ve kompozisyon yazma çalışmalarının yapılması, kelimelerin kullanılmasını sağladığı için sözcüklerin öğrenilmesi açısından öğrenciyi olumlu yönde etkileyecektir. Bu etkinliklere ek olarak, kelime hikâyesi yazma çalışmalarının derslerde uygulanması eğitsel hedeflere ulaşma yönünde öğretmenlere kolaylık sağlayabilir.

Yeşilyaprak (2001:142) eğitimin işlevini, “bireyin kendine özgü zekâ profilini, toplum içinde gelişmesini sağlayacak görev ve alanlarda ustalaşmak için kullanmasına yardım etmektir.” şeklinde tanımlar. Bu ifade özellikle eğitimde bireysel özelliklerin ve yeterliliklerin göz önünde bulundurulması açısından önemlidir. Bireysel yeterlilik kelime öğrenim sürecini de etkilemektedir. Bireylerin sözcükleri tanıması, onları zihinlerinde kodlamaları ve hatırlamaları, beyinlerinin çalışma prensipleri ile doğrudan ilintilidir. Her birey eğitim sürecinde kendine özel öğrenme stratejilerini geliştirir. Bu durum onların duyuşal yönleriyle (görsel, işitsel vb.) alakalı olduğu gibi tecrübelerinin de bir yansıması olabilmektedir. Bu sebeple öğretmenlerin sınıflarda çoklu öğretim ortamları oluşturması önemli konumda yer alır. Bu durum dinleme eğitimi için de geçerlidir. Nitekim Doğan (2008:278) araştırmasında dinleme becerisinin çeşitli eğitim uygulamaları vasıtasıyla geliştirileceği sonucuna ulaşmıştır. Bu sebeple derslerde işitselliğin yanında, görselliğe ve uygulamaya da yer verilmesi öğrencilerin hem derse katılımını hem de öğrenilenlerin kalıcılığını olumlu yönde etkileyeceği için önerilmektedir.

Dinleme/izleme etkinliklerinin derslerde kazanımlara uygun şekilde işlenebilmesi için öğretmenin derse yönelik planlamasının ve hazırlığının tam olması gerekmektedir. Aksi takdirde bu etkinliklerde dinleme veya izleme materyallerinin (ses kaydı, video, şarkı, türkü vb.) bulunmaması, onların amaca uygun şekilde tasarlanmamış olması, öğrencilerde kazanımların aktarımı yönünden olumsuzlukların yaşanmasına sebep olacaktır. Bu tür etkinliklerin tasarımında ek araç-gereç ve materyallerin desteğiyle öğretmenin çoklu öğrenme ortamı hazırlayabilmesi, öğrencilerin dinleme derslerinden etkin şekilde verim alabilmesini sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Ceran, D. (2015). Seçici dinleme ile not alarak dinleme yöntemlerinin altıncı sınıf öğrencilerinin dinlediğini anlama becerisine etkisi. *ZfWT*, 7(1), 205-219.
- Cüceloğlu, D. (2010). *İnsan ve davranış*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çifçi, M. (2001). Dinleme eğitimi ve dinlemeyi etkileyen faktörler. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 165-177.
- Doğan, Y. (2008). İlköğretim yedinci sınıf öğrencilerinin dinleme becerisini geliştirmede etkinlik temelli çalışmaların etkililiği. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 261-286.
- Epçaçan, C. (2013). Temel bir dil becerisi olarak dinleme ve dinleme eğitimi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11, 331-352.
- Gilbert, D. A. (2004). Coordination in nurses' listening activities and communication about patient-nurse relationships. *Research in Nursing & Health*, 27, 447-457.
- Güçüeter, B. (2009). Türk dili ve edebiyatı derslerinde dinleme eğitimi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(2), 161-170.

- Göçer, A. (2009). Türkçe eğitiminde öğrencilerin söz varlığını geliştirme etkinlikleri ve sözlük kullanımı. *Turkish Studies*, 4(4), 1023-1055
- Güneş, F. (2013). Kelimelerin gücü ve zihinsel sözlük. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, 1-24.
- Güneş, F. (2013). Türkçede metin öğretimi yerine metinle öğrenme. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11, 603-637.
- Hart, B., Risley, T.R. (2003). The early catastrophe. *American Educator*, -, 4-9.
- Karatay, H. (2007). Kelime öğretimi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27, 141-153.
- Kavcar, C. (1985). Örgün eğitimde dramatizasyon. *Eğitim ve Bilim*, 10(56), 32-41.
- Keleş, E., Çepni, S. (2006). Beyin ve öğrenme. *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, 3(2), 66-82.
- Koç, G. (2006). Yapılandırmacı sınıflarda öğretmen-öğrenen rolleri ve etkileşim sistemi. *Eğitim ve Bilim*, 3(142), 56-64.
- Kurudayıoğlu, M., Kana, F. (2013). Türkçe öğretmeni adaylarının dinleme becerisi ve dinleme eğitimi özyeterlik algıları. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(2), 245-258.
- Memiş, S., Tülek, Z. (2004). İnmeli hastalarda görülen konuşma bozukluklarında hemşirenin rolü. *C. Ü. Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 8(1), 53-61.
- Milli Eğitim Temel Kanunu (1973). Resmi Gazete. Yayımlı Tarihi: 24.06.1973. Sayısı: 14574. Numarası: 1739
- MEB. (2018). Türkçe dersi öğretim programı. Ankara: MEB Yayını.
- MEB. (2019). Türkçe dersi öğretim programı. Ankara: MEB Yayını.
- Okur, A., Dağtaş, A. (2014). Ortaokula yönelik kelime öğretimi çalışmaları. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 2(4), 66-84.
- Richards, J. C. (2005). Second thoughts on teaching listening. *RELC*, 36(1), 85-92.
- Şimşek, H., Yıldırım, A. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Şekerci, Y. (2018). *6. sınıf ortaokul Türkçe ders kitabı*. Ankara: Eksen Yayıncılık.
- TDK (2019). Dinleme. 10.09.2019 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alınmıştır.
- Winke, P., Gass, S., Sydorenko, T. (2010). The effects of captioning videos used for foreign language listening activities. *Language Learning & Technology*, 14(1), 65-86.
- Yaman, H. (2010). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin sözlük kullanma alışkanlıkları üzerine bir değerlendirme. *TÜBAR*, XXVII, 735-751.
- Yeşilyaprak, B. (2001). Duygusal zekâ ve eğitim açısından doğurguları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 25, 139-146.